

Kołodziejczyk, Arkadiusz

"Bojownikom o niepodległość. Cześć!
Miejsca pamięci związane z
odzyskaniem niepodległości w 1918 r.,
wojną polsko-bolszewicką 1920 r. i
Marszałkiem Józefem Piłsudskim na
południowo-zachodnim Podlasiu i
Wschodnim Mazowszu", oprac.
Katarzyna i Edward Kapówka, (...)

Szkice Podlaskie 10, 293-295

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bojownikom o niepodległość. Cześć! Miejsca pamięci związane z odzyskaniem niepodległości w 1918 r., wojną polsko-bolszewicką 1920 r. i Marszałkiem Józefem Piłsudskim na południowo-zachodnim Podlasiu i Wschodnim Mazowszu. Opracowanie historyczne Katarzyna i Edward Kopówka. Zdjęcia, opracowanie szlaku i konsultacja Cezary Ostas, PTTK Oddział „Podlasie” w Siedlcach, Siedlce 2001, ss. 156, fot., mapy.

Do rąk miłośników historii, krajoznawców i turystów dotarła nowa, ważna książka – przewodnik historyczno-turystyczny poświęcony miejscom pamięci narodowej związanym z dramatycznymi i burzliwymi wydarzeniami lat 1918-1920 – odzyskaniem przez Polskę niepodległości i walką o jej utrzymanie. Przygotował ją zespół autorski.: Katarzyna Kopówka – pracownik Biblioteki Głównej Akademii Podlaskiej w Siedlcach i Edward Kopówka – kierownik Muzeum Walki i Męczeństwa w Treblince – autorzy tekstu historycznego oraz Cezary Ostas – pracownik Służby Ochrony Zabytków w Siedlcach, który opracował koncepcję turystycznego „Szlaku Niepodległości” i wykonał dokumentację fotograficzną.

Książkę otwierają przedmowy – Anny Kirchner – prezesa Zarządu Oddziału PTTK „Podlasie” w Siedlcach i prof. dr. hab. Edwarda Kospath-Pawłowskiego prorektora Akademii Podlaskiej w Siedlcach. Rozdział 1 zawiera zarys dziejów odzyskania niepodległości i wojny polsko-bolszewickiej (s. 10–24). W kolejnym rozdziale przedstawiono sylwetkę marszałka Józefa Piłsudskiego (s. 25–35). Rozdział 3 – *Miejsca pamięci* (s. 36–49) przedstawia założenia metodologiczno-warsztatowe książki. Badania autorów objęły obszar następujących powiatów: garwolińskiego, mińskiego, otwockiego, wołomińskiego, węgrowskiego, sokołowskiego, siedleckiego i łosickiego – a więc leżących w granicach obecnego województwa mazowieckiego. Jako miejsca pamięci przyjęto obiekty wolno stojące, czyli pomniki, krzyże, obeliski, kapliczki, pominięto zaś tablice pamiątkowe. Obok kwerend archiwalnych i bibliotecznych rozesłano ankietę do wszystkich gmin, powiatów i parafii na badanym obszarze zawierającą pytania o obiekty upamiętniające rok 1918, wojnę polsko-bolszewicką i osobę marszałka J. Piłsudskiego. W wyniku badań i odpowiedzi ankietowanych odnaleziono 141 miejsc pamięci zlokalizowanych w 111 miejscowościach. Z uwagi na fakt, iż do niektórych z miejscowości i obiektów odnaleziono wiele informacji, do innych zaś jedynie wzmianki, szerzej opisano jedynie obiekty w 34 miejscowościach (s. 50–108). Dalej przedstawiono wykaz wspomnianych 111 miejscowości z liczbą obiektów (s. 109-112), bibliografię (relacje ustne i pisemne, źródła, wydawnictwa zwarte, artykuły, wzmianki prasowe – s. 113–117).

Drugą część książki stanowi opis „Szlaku Niepodległości”. Cezary Ostas zaproponował trasę o długości 62,7 km, rozpoczynającą się w Siedl-

cach, biegnącą przez Kopcie, Suchożebry, Sokołów Podl., Repki, a kończącą się w Skrzyszewie (s. 121–155). Oprócz walorów historycznych, związanych z miejscami upamiętniającymi odzyskanie niepodległości, wojnę 1920 r. i J. Piłsudskiego, szlak prezentuje także szeroką gamę walorów turystycznych, przyrodniczych i krajoznawczych. To istotny fakt, gdyż „Szlak Niepodległości” ma służyć turystom, miłośnikom historii, nauczycielom i uczniom, a nie profesjonalnych historykom. Szlak obrazuje jego mapa (p. s. 155). Następnie przedstawiono 93 barwne zdjęcia i mapę miejsc pamięci udokumentowanych w książce.

Jej tytuł - *Bohaterom o niepodległość. Cześć!* został zapożyczony z napisu na pomniku w Latowiczu. Większość miejsc pamięci utworzono z okazji rocznic odzyskania niepodległości – 10. i 20.; duża ilość obiektów powstawała od końca lat osiemdziesiątych dzięki różnorodnym inicjatywom lokalnym. Niestety, nie wiemy jak wiele miejsc pamięci zostało bezpowrotnie zniszczonych przez Armię Czerwoną w 1920 r., Niemców w latach 1939–1944, a przede wszystkim polskie władze państwowe po 1944 r. (czy NKWD w latach 1944–1945). Jest to temat dla badaczy dziejów poszczególnych miejscowości, gmin i parafii.

„Opracowanie jest napisane żywym, barwnym i zrozumiałym językiem. Główna jego wartość polega na interesującym, rzeczowym i obrazowym przedstawieniu meritum oraz tła historycznego wydarzeń i ludzi, którym przyszło uczestniczyć w ekstremalnie trudnych warunkach odzyskiwania niepodległości i toczonej w jej obronie wojny – napisał w *Przedmowie* prof. E. Pawłowski - [...] W pracy szczególną wymowę ma powiązanie działalności walczących żołnierzy, ich oddania dla odzyskującej niepodległości Polski z symboliką zawartą na pomnikach i krzyżach. Treść niesie również wiele wartości poznawczych i praktycznych. Praca stanowi w tym względzie dokonany przewodnik dla młodego pokolenia i szerokiego kręgu czytelników, u których pamięć o tamtych wydarzeniach i ludziach już się zatarła, [...] ich wiedza o tamtych latach jest fragmentaryczna i skromna”. Trudno coś dodać do tej opinii.

Można jednak polemizować z koncepcją książki. Moim zdaniem zamiast szerokiego tła historycznego lat 1914–1920, przedstawionego w rozdziale 1, należało raczej scharakteryzować bliżej wydarzenia na prezentowanym obszarze. Istnieje do tego już dosyć obszerna literatura¹. Ogólny rys wydarzeń można bowiem zaczerpnąć z każdego podręcznika. W opisach 34 miejscowości znalazły się zbyt poważne różnice objętościowe (np. Wy-

¹ Por. choćby sygnalizowaną w bibliografii pracę J. Szczepańskiego, *Wojna 1920 r. na Mazowszu i Podlasiu*, Warszawa – Pułtusk 1995, wiele monografii lokalnych; *Strazacy Podlasia w walce o niepodległość w 1918 roku*. Pr. zb. pod red. A. Kołodziejczyka i Z. Todorskiego, Siedlce 1999 i szereg innych.

szków czy Zawiszyn). Pewna niejasność i nieściśłość dotyczy kwater żołnierskich 1920 roku na cmentarzach. We wstępie do rozdz. 3 autorzy napisali, że za „miejsca pamięci” uważają „pomniki, krzyże, obeliski, kapliczki itp.”, a dalej wymieniają kwatery wojenne. Warto nadmienić, że na omawianym terenie w listopadzie 1918 r. przy rozbrajaniu Niemców poległo około dziesięciu bojowców². Właśnie pomnik w Latowiczu związany jest z listopadem 1918 r. Miejscowi strażacy rozbroili tu 35 żołnierzy niemieckich. Następnie wraz z oddziałem POW udali się do Seroczyna, a później Stoczka, gdzie stoczono bitwę z Niemcami. Poległ w niej naczelnik OSP z Chyżyn – Ignacy Brauliński, ps. „Kandyda”. Wówczas to usypano kopiec w Latowiczu z krzyżem metalowym na szczycie i płytą z wyrytym napisem: „Bojownikom o niepodległość – cześć - 1905–1918”³.

W bibliografii pominięto, niestety szereg ważnych publikacji, a znalazło się tam wiele zgoła zbędnych. Dotyczy to zwłaszcza prac poświęconych J. Piłsudskiemu. Nie tłumaczy tego nawet popularny charakter publikacji. Brak m.in. podstawowych prac regionalnych: Józefa Geresza, *Z dziejów rozbrojenia okupantów na południowym Podlasiu w listopadzie 1918 roku* (Międzyrzec Podlaski 1998) oraz pracy zbiorowej *Rok 1918 na Podlasiu* (red. A. Kołodziejczyk, K. Pindel – Siedlce 2001); zakradło się kilka potknięć⁴.

Są to jednak kwestie drugorzędne, nie zmieniają pozytywnej oceny książki i pracy autorów; teraz należy oczekiwać na wypełnienie luk wynikających z niekompletności źródeł i dokumentacji. Niezbędne są dalsze rozległe kwerendy źródłowe.

Piękna szata graficzna, mistrzowska dokumentacja fotograficzna C. Ostasa, dołączenie opisu „Szlaku Niepodległości”, walory merytoryczne sprawiają iż książka staje się ważnym elementem popularnonaukowej wiedzy o najnowszych dziejach południowego Podlasia i wschodniego Mazowsza oraz cenną publikacją turystyczno-krajoznawczą. Winna znaleźć się zbiorach bibliotek szkolnych i publicznych, wypełniać ewidentną lukę w świadomości młodego pokolenia. Na koniec należy wspomnieć o wystawie fotograficznej pt. „Bojownikom o niepodległość. Cześć!”, poprzedzającej publikację.

Arkadiusz Kołodziejczyk
Instytut Historii Akademii Podlaskiej w Siedlcach

² Por. A. Kołodziejczyk, *Odzyskanie niepodległości w 1918 roku – przebieg wydarzeń na Mazowszu*, [w:] *Warszawa i Mazowsze w walce o niepodległość kraju w latach 1794-1920*. Pod red. nauk. A. Koseskiego i A. Stawarza, Warszawa 2001, s. 316.

³ A. Kołodziejczyk, *Strażacy południowego Podlasia w walce o niepodległość w listopadzie 1918 roku*, [w:] *Strażacy Podlasia w walce o niepodległość...*, s. 20.

⁴ Np. praca *Strażacy Podlasia w walce o niepodległość...* ma dwóch redaktorów, a nie jednego.